
UDK
371.322:811.111(497.5)(047.31)
371.322:81'243
Stručni članak
Primljen 24. X. 2012.

DANIJELA ŠEGEDIN ♦ MIRJANA SEMREN
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
dsegedin@ffst.hr – mdukic@ffst.hr

VAŽNOST UČENIČKIH STAVOVA ZA UČENJE I POUČAVANJE STRANOGA JEZIKA

Sažetak

Tema ovog rada su učenički stavovi o učenju stranoga jezika. U uvodu se razmatra problematika definiranja pojma učeničkih stavova i važnost ispitivanja navedenih stavova za proces učenja i poučavanja stranoga jezika. Opisuje se i komentira kvantitativno istraživanje provedeno na uzorku od 120 učenika osnovnoškolske dobi (8. razred). Za ispitivanje učeničkih stavova korišten je upitnik BALLI (*Beliefs about Language Learning Inventory*). Analizirani su učenički stavovi vezani za talent za učenje jezika, prirodu učenja jezika i poteškoće s kojima se učenici susreću, strategije učenja i komunikacije te motivaciju. U zaključku su navedene implikacije za nastavnu praksu.

Ključne riječi: učenički stavovi, učenje jezika, učenici osnovnoškolske dobi, upitnik BALLI

1. Uvod

Nekako mi je...engleski mi je nekako drag...kao da je to neki moj jezik, kao da ga ja govorim, kao da mi je to materinski jezik, a nije. A i njemački isto.

Marina, 6. razred

Iz navedene izjave dvanaestogodišnje učenice možemo iščitati puno naizgled skrivenih informacija. Kao prvo, možemo pretpostaviti da djevojčica ima jasno oblikovan stav o učenju stranih jezika. Po svemu sudeći, strani jezici su joj omiljeni predmeti u školi. Iz njezine usporedbe njemačkoga i engleskoga s materinskim jezikom proizlazi da djevojčica vjerojatno smatra da je dosegla prilično visok stupanj znanja u oba jezika. Budući da ova učenica pokazuje svoju oduševljenost stranim jezicima također bismo mogli pretpostaviti da je izrazito motivirana za učenje te aktivna na satu.

Navedena izjava dio je domene učeničkih stavova¹, odnosno razmišljanja i pretpostavki s kojima ova djevojčica pristupa učenju stranih jezika. Upravo su učenički stavovi – varijabla koja se sve više spominje u istraživanjima procesa učenja i poučavanja stranoga jezika – tema ovog rada.

1.1. Definicija problema

Učenički stavovi su varijabla za koju su istraživanja pokazala da je uzročno povezana s (ne)uspjehom u učenju, motivacijom, rezultatima učenja, uporabom strategija i stilova učenja, strahom od jezika i općenito načinom na koji učenici interpretiraju svoja prošla i sadašnja iskustva i pristupaju učenju jezika (Barcelos, 2000; Bernat, 2006). Formula je jednostavna: pozitivni stavovi pomažu učenicima da riješe svoje probleme u učenju i održe motivaciju, i na taj način budu uspješni u učenju. Negativni stavovi rezultiraju smanjenom motivacijom, frustracijom, anksioznošću i konačno, odustajanjem od učenja stranoga jezika.

¹ Sintagma „učenički stavovi“ prijevod je engl. izraza *learner beliefs*; pojam „učenik“, uključujući i pridjev „učenički“, u ovom radu obuhvaća i osnovnoškolsku i studentsku populaciju učenika stranoga jezika. Tamo gdje je to potrebno, pojmovi „učenik“ (osnovna škola) i „student“ (visokoškolska institucija) jasno su razgraničeni.

Mihaljević Djigunović (2007) spominje tzv. „sudar interesa“, odnosno situaciju u kojoj učenik ima teškoća s učenjem jer nastavne aktivnosti nisu u skladu s njegovim stavovima o učenju i nastavi ili s njegovim očekivanjima. Ovakva situacija, navodi autorica, može prouzrokovati snižavanje motivacije za učenje.

S druge strane, iako su nastavnici svjesni činjenice da njihovi učenici dolaze u učionice s već oblikovanom mrežom stavova, očekivanja, nadanja, razmišljanja i osobnih „mitova“ o učenju i poučavanju, izgrađenoj na temelju prethodnih iskustava, stavova sredine iz koje dolaze i vlastite osobnosti, rijetki će uložiti dodatan napor i potrebno vrijeme kako bi saznali razmišljanja svojih učenika. Često je u pitanju problem organizacijske prirode, nedostataka vremena i prostora te prenatrpanosti nastavnog programa, ali i nezainteresiranosti nastavnika. Kako naglašava Barcelos (2000), osim nastavnika, i istraživači i teoretičari umanjuju važnost učeničkih stavova, smatrajući da ih se ne može teorijski objasniti niti znanstveno utemeljiti. Međutim, smisao povezivanja teorije i prakse u ovom slučaju nije u pronalaženju „istine“ koja se može znanstveno potvrditi, već u opisivanju subjektivne realnosti naših učenika, odnosno njihove „istine“ – ponajprije stoga što stavovi učenika, uz motivaciju, više nego bilo što drugo utječu na proces učenja stranoga jezika.

U skladu s činjenicom da se pojam *stav* odnosi na *subjektivnu* realnost učenika, pojam učeničkih stavova izrazito je teško definirati. Naime, neki istraživači smatraju da učeničke stavove uopće ne možemo svrstati u varijable koje ubrajamo u individualne razlike učenika. Dörnyei (2005) tvrdi da se definicija individualnih razlika kao „trajnih karakteristika pojedinca“ ne može primijeniti na učeničke stavove o učenju stranoga jezika – koje pritom, uz strah od stranoga jezika i kreativnost – svrstava u posebnu kategoriju još nedovoljno istraženih i teorijski ne-utemeljenih varijabli. S druge strane, otkako je E. Horwitz (1985) 80-ih godina 20. stoljeća počela istraživati učeničke stavove u okviru procesa usvajanja drugoga jezika, učenički stavovi stalan su predmet zanimanja istraživača. Tradiciji koju je Horwitz započela pridružili su se brojni istraživači koji stavovima učenika pridaju jednaku važnost kao ostalim

individualnim razlikama, nastojeći „izgraditi“ teorijsku pozadinu za koncept učeničkih stavova i svojim istraživanjima naglasiti njihovu važnost za krajnji ishod učenja (Mihaljević Djigunović i Kovačić, 1996; Peacock, 1998; Peacock, 1999; Barcelos, 2000; Bernat, 2006). U ovom je smislu osobito značajan članak A. Wenden „Metacognitive knowledge and language learning“ (1998) u kojemu autorica definira učeničke stavove kao komponentu metakognitivnog znanja učenika navodeći kako „nema jasne razlike između znanja i stavova“. Prema teoriji obrade informacija, metakognitivno znanje podvrsta je dugoročnog pamćenja i definira se kao „spoznaja o mogućnostima vlastite spoznaje“ (Vizek Vidović i sur., 2003: 178). Dakle, mogli bismo zaključiti da koncept učeničkih stavova ipak posjeduje upravo ono što mu Dörnyei (2005) osporava: psihologijsku utemeljenost, a time i svoje mjesto među varijablama koje se uvriježeno ubrajaju u individualne razlike.

Od brojnih definicija učeničkih stavova, izdvojit ćemo četiri za koje smatramo da su najpotpunije. E. Horwitz (1987: 120) učeničke stavove definira kao „mišljenja o različitim pitanjima i kontroverzijama vezanima za učenje jezika“. Victori i Lockhart (1995: 224) smatraju da su stavovi učenika „općenite pretpostavke“ koje učenici imaju vezano za činitelje koji utječu na učenje i za prirodu učenja jezika, ali i za vlastitu ulogu u procesu učenja jezika. Barcelos (2000: 54), uključujući u svoju definiciju i kulturalni kontekst, naziva učeničke stavove „kulturom učenja jezika“ i definira ih kao „intuitivno implicitno (ili eksplicitno) znanje sastavljeno od vjerovanja, mitova, pretpostavki i ideja o učenju jezika“. Wenden (1999) definira učeničke stavove o učenju jezika kao „stabilno, iako ponekad nepotpuno znanje koje su učenici usvojili o jeziku, učenju i procesu učenja jezika,“ (u Barcelos, 2000: 11). Takvo znanje je apstraktna predodžba učeničkog iskustva koju učenici stječu vrlo rano, odnosno na samom početku obrazovanja. Oslanjajući se na konstruktivističku sintagmu „dijete kao teoretičar“ (*child as theorist*) Wenden (1998) navodi da učenici stvaraju vlastite pretpostavke o činiteljima koji doprinose učenju i da te pretpostavke nisu proizvoljne. Upravo je sintagma „dijete kao teoretičar“ polazna točka ovog rada. Naime, djeca su itekako sposobna i oblikovati i izraziti vlastito mišljenje o procesima učenja i poučavanja.

1.2. Prikaz dosadašnjih istraživanja

S obzirom na to da je u ovom istraživanju korišten upitnik BALLI (*Beliefs about Language Learning Inventory*) autorice E. Horwitz (usp. Mihaljević Djigunović i Kovačić, 1996; Dörnyei, 2005) prikaz dosadašnjih istraživanja ograničit ćemo na istraživanja u kojima je korišten taj upitnik.

Što se istraživanja u Hrvatskoj tiče potrebno je spomenuti zanimljivo istraživanje koje su 1996. provele J. Mihaljević Djigunović i M. Kovačić na uzorku od 117 studenata prve godine novinarstva i politologije². Autorice polaze od definicije stava kao stečenog i trajnog odnosa prema ljudima i predmetima te naglašavaju da je iznimno važno saznati učeničke stavove, prvenstveno zbog „sudara interesa“ između učenika i nastavnika koji može rezultirati sniženom motivacijom za učenje. Rezultati su pokazali da sudionici istraživanja vjeruju da postoji prirodna sklonost za učenje stranih jezika, iako samo jedna trećina smatra da i sami posjeduju taj talent. S druge strane, odražavajući već uvriježeno mišljenje, većina sudionika smatra da djeca lakše uče strani jezik od odraslih. Istraživanje je također ukazalo na iznimnu složenost učeničkih stavova: naime, čini se da s jedne strane stavovi sudionika odražavaju principe tradicionalnih metoda poučavanja pa tako dio studenata naglašava važnost gramatike, prijevoda s hrvatskog na engleski te ispravljanja pogrešaka na samom početku učenja. S druge strane, neki su njihovi stavovi u skladu s principima novijih pristupa učenju i poučavanju stranih jezika pa tako sudionici naglašavaju važnost oslanjanja na kontekst (što podrazumijeva uporabu komunikacijskih strategija) i opredjeljuju se za tečnost umjesto točnosti.

Autorice su, uz očekivanu prisutnost instrumentalne motivacije kod sudionika istraživanja, detektirale i integrativnu orijentaciju u učenju koja odstupa od definicije integrativne motivacije koju su 1972. oblikovali Gardner i Lambert (usp. Mihaljević Djigunović i Kovačić, 1996). Studenti se žele integrirati u globalnu zajednicu, odnosno vjeruju da će

2 Istraživanje je provedeno među studentima zagrebačkog Fakulteta političkih znanosti. U prvim dvjema godinama studija novinarstva i politologije engleski jezik spada u obvezne kolegije.

komunicirati uglavnom s govornicima koji su učili engleski u sličnim uvjetima (u školama i na fakultetima). Naime, u svijetu u kojem je engleski jezik postao globalni jezik (*lingua franca*) koji se sve manje veže za izvorne govornike i njihove zajednice, temelji na kojima počiva Gardnerov koncept integrativne motivacije pomalo gube svoj smisao i interpretativnu moć. Reinterpretirana u skladu s kretanjima modernog društva, integrativna motivacija danas uključuje svojevrsnu virtualnu, metafizičku identifikaciju koja uključuje globalni identitet, odnosno vjerovanje da su danas gotovo svi ljudi, zahvaljujući svom poznavanju stranih jezika i masovnim medijima, „građani svijeta“. Najbolji dokaz za postojanje takvog „globalnog identiteta“ (Dörnyei, 2006) je doslovce virtualan – internetske zajednice poput *Facebooka* transcendiraju sve zemljopisne i ostale granice i omogućavaju globalnu komunikaciju na engleskom. Ovoj „novoj“ vrsti motivacije Mihaljević (1992) daje naziv *upotrebno-komunikacijska motivacija*. Instrumentalna komponenta ovog tipa motivacije odnosi se na ciljeve učenja stranoga jezika (npr. komunikacija s prijateljima strancima koji govore engleski). Komunikacijska komponenta, pak, implicira elemente integracije, ali ne u drugu jezično-kulturnu grupu, već u svijet u globalnom smislu.

Gotovo univerzalnoj primjenjivosti upitnika BALLI svjedoči istraživanje koje je provela E. Bernat 2006. u Australiji. Autorica je imala dva cilja: ispitati stavove australskih studenata i usporediti svoje rezultate s rezultatima sličnog istraživanja provedenog u SAD-u 2003. kako bi utvrdila postoje li stavovi koji su specifični za određeni kontekst. Autorica je zaključila da studenti u navedenim zemljama dijele slične stavove. Obje grupe sudionika smatraju da postoji poseban talent za učenje stranih jezika, realni su u procjeni vremena potrebnoga za učenje jezika, naglašavaju važnost gramatike, vokabulara i izvrsnog izgovora te ne smatraju prijevod osobito korisnom vježbom. Sudionici istraživanja vjeruju da je komunikacija kreativan proces, odnosno naglašavaju važnost uporabe komunikacijskih strategija (oslanjanja na kontekst) i odlučuju se za tečnost umjesto točnosti.

Za razliku od hrvatskih studenata³, kod australskih i američkih studenata snažno je prisutna integrativna motivacija koja se uklapa u „tradicionalnu“ Gardnerovu definiciju (Dörnyei, 2006) i koja podrazumijeva da su učenici spremni prihvatiti „aspekte ponašanja koji karakteriziraju jezično – kulturnu grupu jezika koji uče“ (Mihaljević Djigunović, 1995: 104) i postati dijelom te zajednice. Naime, kod obje je grupe studenata riječ o imigrantima koji imaju snažnu želju da se uklope u svoje nove lokalne zajednice. Upravo je razlika u vrsti motivacije jedna od rijetkih komponenti po kojoj se hrvatski studenti razlikuju od američkih i australskih studenata.

Istraživanje opisano u ovom radu temelji se na metodologiji prethodno opisanih istraživanja i definicijama pojma učeničkih stavova navedenih u prvom dijelu rada. Međutim, za razliku od navedenih istraživanja, polazište ovog istraživanja je konstruktivistički pojam *child as theorist* („dijete kao teoretičar“). Za razliku od ranijih ispitivanja učeničkih stavova uz pomoć upitnika BALLI, koja su se uglavnom provodila na fakultetskoj populaciji (Mihaljević Djigunović i Kovačić, 1996; Bernat, 2006), ispitanici koji su sudjelovali u ovom istraživanju bili su učenici osnovnoškolske dobi, u čemu je i novina ovog istraživanja.⁴

2. Važnost učeničkih stavovi za učenje i poučavanje stranoga jezika – istraživanje

2.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je steći uvid u stavove i razmišljanja učenika osnovne škole vezano za određene komponente koje su dio procesa učenja engleskoga jezika (talent za učenje jezika, motivacija, komunikacijske strategije i strategije učenja, težina učenja stranoga jezika i priroda učenja jezika).

3 „Hrvatski studenti“ sudionici su istraživanja koje su 1996. provele J. Mihaljević Djigunović i M. Kovačić.

4 Među dostupnim nam istraživanjima bilo novijeg ili starijeg datuma nismo uspjeli pronaći istraživanja u kojima su stavovi učenika osnovnoškolske dobi ispitivani upitnikom BALLI.

2.2. Metodologija

2.2.1. Instrument

Učeničke stavove o učenju engleskoga jezika ispitale smo upitnikom BALLI (Prilog 1) kojega je 1987. konstruirala E. Horwitz, a koji su za potrebe svog istraživanja prevele prof. J. Mihaljević Djigunović i prof. M. Kovačić (1996). Dopuštenje za korištenje njihova prijevoda navedenog upitnika za provedbu našeg istraživanja zatražile smo i dobile od prof. J. Mihaljević Djigunović (komunikacija elektroničkom poštom, 22. siječnja 2009).

U prijevodu na hrvatski, tvrdnja br. 26 u upitniku glasi: *Strani jezik treba učiti pomoću kasete i vrpce*. S obzirom na to da se kasete više ne proizvode – pa bi ova stavka našim učenicima vjerojatno zvučala zastarjelo – unijeli smo promjene koje su u skladu s tehnološkim razvojem i tvrdnju br. 26 preoblikovale u *Strani jezik treba učiti uz pomoć CD-ova i interneta*.

BALLI se sastoji od 34 tvrdnje. Jedna je tvrdnja (br. 15) u obliku višestrukog izbora, dok uz ostale stoji ljestvica slaganja Likertova tipa (Cohen i sur., 2007). Komponente upitnika odnose se na talent za učenje jezika, težinu učenja stranoga jezika, prirodu učenja engleskoga jezika, komunikacijske strategije i strategije učenja i motivaciju.

2.2.2. Uzorak

Ispitanici su bili učenici osmih razreda iz nekoliko škola u Splitsko-dalmatinskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Ukupan broj ispitanika (N) bio je 120. Od tri škole u kojima je provedeno istraživanje dvije su bile gradske, a jedna seoska. U istraživanju je sudjelovao približno jednak broj djevojčica i dječaka, a svi su sudionici strani jezik (engleski) počeli učiti u 1. razredu osnovne škole.

2.2.3. Prikupljanje podataka

Ispitivanje je provedeno za vrijeme nastave engleskoga jezika i satova razredne zajednice. Upitnike su učenicima podijelile njihove nastavnice,

prethodno im objasnivši o kakvom je ispitivanju riječ. Učenici su zaokružili odgovarajući broj pokraj tvrdnje prema sljedećoj skali: (1) sasvim se slažem, (2) slažem se, (3) niti se slažem niti se ne slažem, (4) ne slažem se i (5) uopće se ne slažem.

2.2.4. Analiza podataka

Stupnjeve slaganja s tvrdnjama u upitniku grupirali smo kako slijedi: stupnjevi 1 i 2 spojeni su u jednu grupu koja znači da se ispitanici slažu s tvrdnjom; stupanj 3 označava neutralnost stava (niti se slažem niti se ne slažem), a stupnjevi 4 i 5 spojeni su u grupu koja označava neslaganje. Prema modelu koji su koristile J. Mihaljević Djigunović i M. Kovačić (1996) rezultate smo prikazale u tablicama, navodeći redom: broj tvrdnje, stupanj slaganja, broj učenika koji se opredijelio za pojedini stupanj te, u posljednjem stupcu, postotak izračunat prema ukupnom broju učenika koji su izrazili slaganje, neslaganje, odnosno neutralan stav za svaku pojedinu tvrdnju. Analiza je provedena prema pojedinim komponentama upitnika.

2.3. Rezultati i rasprava

2.3.1. Sklonost za učenje stranih jezika

Tvrdnje 1, 2, 6, 10, 11, 16, 19, 30 i 33 odnose se na stavove učenika o utjecaju dobi na usvajanje stranoga jezika i postojanju talenta za učenje jezika te stavove koji se odnose na osobine (ne)uspješnih učenika (npr. inteligencija). Rezultati su prikazani u tablici 1.

Tablica 1. *Stupanj slaganja s tvrdnjama vezanim uz talent za učenje jezika*

Tvrdnja	Stupanj slaganja	Broj učenika	Postotak
	1, 2	82	68,33%
1	3	30	25%
	4, 5	8	6,67%
	1, 2	106	88,33%
2	3	8	6,67%
	4, 5	6	5%
	1, 2	38	31,67%

6	3	71	59,17%
	4, 5	11	9,16%
	1, 2	60	50%
10	3	37	30,8%
	4, 5	23	19,2%
	1, 2	16	13,33%
11	3	22	18,33%
	4, 5	82	68,33%
	1, 2	35	29,17%
16	3	47	39,16%
	4, 5	38	31,67%
	1, 2	22	18,33%
19	3	41	34,17%
	4, 5	57	47,5%
	1, 2	60	50%
30	3	42	35%
	4, 5	18	15%
	1, 2	83	69,16%
33	3	23	19,17%
	4, 5	14	11,67%

Odgovori na pitanje vezano za utjecaj dobi ukazuju da gotovo 70% sudionika vjeruje kako „djeca lakše uče strani jezik od odraslih“ (tvrdnja br. 1) što je u skladu s uvriježenim mišljenjem da djeca lakše i brže uče sve predmete. Istraživanja su međutim pokazala da su najuspješniji u svladavanju novoga jezika ipak adolescenti (Lightbown i Spada, 1999).

Većina učenika vjeruje da postoji posebna sklonost za učenje stranih jezika. Čak 88,33% sudionika složilo se s tvrdnjom da „neki ljudi imaju više sklonosti za učenje stranih jezika od drugih“ (tvrdnja br. 2). Međutim, samo se 29,17% učenika složilo s tvrdnjom da oni sami imaju posebnu sklonost, odnosno talent za učenje stranih jezika (tvrdnja br. 16). Više od jedne trećine učenika (31,67%) smatra da ne posjeduju taj talent, a gotovo 40% sudionika opredijelilo se za neutralan stav. S obzirom na metodološka ograničenja upitnika⁵, nije bilo moguće ustanoviti na čemu učenici temelje svoj možebitni nedostatak samopouzdanja.

5 Uporaba upitnika kao instrumenta za provođenje istraživanja ima sljedeća ograničenja: nije moguće provjeriti govore li sudionici istinu ili zaokružuju odgovore koje smatraju prikladnima; upitnikom nije moguće doznati pravo mišljenje sudionika o problemu koji se ispituje s obzirom na to da se od njih traži da se očituju samo o unaprijed smišljenim tvrdnjama, koje uopće ne moraju odgovarati njihovim stavovima; problematično je i

S druge strane, gotovo 70% učenika složilo se s tvrdnjom da „svatko može naučiti govoriti strani jezik“ (tvrdnja br. 33) što pokazuje da učenici, osim talenta, vjerojatno uzimaju u obzir i neke druge činitelje koji utječu na učenje stranoga jezika, a to su trud, zalaganje i marljiv rad. Što se tiče tvrdnje br. 6 – *Naši ljudi lako uče strane jezike* – gotovo 60% učenika zauzelo je neutralan stav, dok se oko 32% učenika slaže s tvrdnjom. Iako je i ova tvrdnja vezana za učenički stav o (ne)posjedovanju jezičnog talenta, smatramo da je previše općenita. Naime, kao što se vidi iz analize odgovora za tvrdnju br. 16 (*Ja sam posebno nadaren za učenje stranih jezika*) učenici će teško sami za sebe reći da su posebno talentirani za učenje stranih jezika, a još teže kad se od njih traži općenita procjena („naši ljudi“).

Tvrdnja br. 19, *Žene su bolje u stranim jezicima od muškaraca*, odnosi se na moguću povezanost talenta za učenje stranoga jezika sa spolom. Oko 50% ispitanika ne vjeruje da žene bolje uče strane jezike od muškaraca. Iako se ne može sa sigurnošću utvrditi koliko je učenika, odnosno učenica ispunilo upitnik, postoji vjerojatnost da su ispitanici dali prednost vlastitom spolu pri davanju odgovora (usp. Bernat, 2006.). Točno polovica ispitanika vjeruje u povezanost inteligencije i poznavanja većeg broja jezika (tvrdnja br. 30, *Ljudi koji govore više od jednog jezika vrlo su inteligentni*). Istraživanja su pokazala da inteligencija igra važnu ulogu ukoliko se učenje jezika odvija u formalnim uvjetima i uključuje analizu i dedukciju pravila. Međutim, ukoliko je učenje i poučavanje stranoga jezika usmjereno na komunikacijske aktivnosti i interakciju među učenicima, inteligencija je manje važna (Lightbown i Spada, 1999).

Isto tako točno polovica ispitanika vjeruje da je „lakše naučiti strani jezik onome tko već poznaje jedan strani jezik“ (tvrdnja br. 10). Gotovo se 70% ispitanika ne slaže s tvrdnjom da ljudi koji su dobri u matematici najčešće nisu uspješni u učenju stranih jezika (tvrdnja br. 11). Kako bismo dobili obrazloženje za ovakve učeničke stavove učenike bi trebalo detaljnije ispitati.

grupiranje odgovora, odnosno spajanje stupnjeva, tako da npr. stupnjevi 1 (sasvim se slažem) i 2 (slažem se) u konačnici zapravo znače „slažem se“ iako postoji određena razlika u opisu stupnjeva.

2.3.2. Težina učenja stranoga jezika

Tvrđnje 3, 4, 5, 15, 25 i 34 odnose se na učeničke stavove o težini učenja stranih jezika općenito, težini učenja engleskoga jezika te o relativnoj težini pojedinih jezičnih vještina (tablica 2). Tvrđnja br. 15 napisana je u obliku višestrukog izbora, a odnosi se na procjenu vremena potrebnoga da se dobro nauči strani jezik.

Tablica 2. *Stupanj slaganja s tvrdnjama vezanim uz težinu učenja stranoga jezika*

Tvrđnja	Stupanj slaganja	Broj studenata	Postotak
	1, 2	33	27,5%
3	3	35	29,17%
	4, 5	52	43,33%
	1, 2	99	82,5%
4	3	12	10%
	4, 5	9	7,5%
	1, 2	73	60,83%
5	3	27	22,5%
	4, 5	20	16,67%
	1, 2	23	19,16%
25	3	47	39,17%
	4, 5	50	41,67%
	1, 2	28	23,33%
34	3	48	40%
	4, 5	44	36,67%

Tvrđnja 15.

	a)	b)	c)	d)	e)
Broj ispitanika	32	41	38	7	2
Postotak %	26,67%	34,16%	31,67%	5,83%	1,67%

Prema dobivenim rezultatima, većina učenika (82,5%) vjeruje da se neki strani jezici lakše uče od drugih (tvrđnja br. 4), dok gotovo polovica učenika (43,33%) vjeruje da engleski jezik nije težak za učenje (tvrđnja br. 3). S druge strane, gotovo trećina učenika (27,5%) ima suprotno mišljenje, odnosno smatra da je engleski jezik ipak težak za učenje. Nadalje, čak 60,83% učenika smatra da će dobro naučiti engleski (tvrđnja br. 5 – *Vjerujem da ću dobro svladati engleski jezik*). Što se tiče vremena potrebnog za svladavanje engleskoga jezika, dvije trećine učenika vjeruje da je to moguće ako dnevno uče jedan sat tijekom 1 do 2 godine (34,16%), odnosno 3 do 5 godina (31,67%). Međutim, dio učenika ipak

nije sasvim realan u svojoj procjeni: naime, 26,67% osmaša vjeruje da je moguće dobro naučiti strani jezik za manje od godine dana.

Gotovo se polovica sudionika (41,67%) ne slaže s tvrdnjom da je „lakše govoriti strani jezik nego ga razumjeti“ (tvrdnja br. 25). Skoro se jednak broj učenika (36,67%) ne slaže s tvrdnjom da je „lakše čitati i pisati na engleskom jeziku nego govoriti i razumjeti“ (tvrdnja 34). Međutim, u slučaju obje navedene tvrdnje oko 40% ispitanika izabralo je neutralan stav što može značiti da tvrdnje nisu dobro oblikovane pa ih učenici nisu dobro razumjeli.

2.3.3. Priroda učenja jezika

Tvrdnje 8, 12, 17, 23, 27 i 28 uključuju niz tema vezanih za prirodu učenja stranoga jezika (tablica 3). Ova skupina tvrdnji odnosi se na učeničko mišljenje o važnosti poznavanja kulture zemlje čiji se jezik uči, važnosti boravka u sredini u kojoj se engleski govori kao materinski jezik te važnosti pojedinih vještina i znanja u učenju jezika, kao što su gramatika, leksik i prijevod.

Tablica 3. *Stupanj slaganja s tvrdnjama o prirodi učenja jezika*

Tvrdnja	Stupanj slaganja	Broj studenata	Postotak
	1, 2	33	27,5%
8	3	36	30%
	4, 5	51	42,5%
	1, 2	87	72,5%
12	3	16	13,33%
	4, 5	17	14,17%
	1, 2	64	53,33%
17	3	43	35,83%
	4, 5	13	10,84%
	1, 2	50	41,67%
23	3	47	39,16%
	4, 5	23	19,17%
	1, 2	74	61,67%
27	3	30	25%
	4, 5	16	13,33%
	1, 2	64	53,33%
28	3	44	36,67%
	4, 5	12	10%

Tvrdnje br. 8 i 12 (*Za uspješno korištenje engleskog jezika potrebno je poznavati i pripadajuću kulturu; Engleski se najbolje nauči boraveći u zemlji gdje se govori engleskim*) odnose se na važnost poznavanja strane kulture i boravka u zemlji u kojoj se govori jezik koji se uči. Zanimljivo je da čak 42,5% učenika ne smatra da je za uspješnu uporabu jezika potrebno poznavati kulturu naroda čiji se jezik uči. Ovakvo razmišljanje vjerojatno je posljedica globalizacije engleskoga, odnosno činjenice da se engleski jezik sve manje vezuje uz specifičnu kulturu, odnosno kulture, a sve više uz virtualni svijet i svijet globalnog poslovanja. S druge strane, 72,5% osnovnoškolaca smatra da se engleski može najbolje naučiti u zemlji gdje se taj jezik govori (tvrdnja br. 12). Na temelju ovih postotaka možemo pretpostaviti da učenici općenito prepoznaju važnost potpune „uronjenosti u jezik“.

Više od polovice ispitanika (53,33%) slaže se da je najvažnije u učenju stranoga jezika učenje riječi (tvrdnja br. 17). S ovom se tvrdnjom ne slaže samo 10,84% učenika. Nešto manje od polovice učenika, njih 41,67%, slaže se s tvrdnjom br. 23, *U učenju stranoga jezika najvažnija je gramatika*. S ovom tvrdnjom ne slaže se 19,17% sudionika, što je gotovo dvostruko više od broja učenika koji se ne slažu s tvrdnjom da je vokabular najvažniji u učenju jezika. Mihaljević Djigunović i Kovačić (1996: 166) navode da su takva uvjerenja „u skladu s nekim interpretacijama suvremenog pristupa nastavi stranoga jezika i naglascima na tečnosti komunikacije (nasuprot prijašnjem inzistiranju na točnosti)“.

Ono što iznenađuje je činjenica da više od pola učenika (oko 53%) smatra da je najvažnije u učenju engleskoga jezika znati prevoditi s hrvatskoga na engleski (tvrdnja br. 28). Ovakvo razmišljanje moglo bi biti posljedica toga što se u nastavi još uvijek koriste pomalo zastarjele metode.

2.3.4. Strategije učenja i komunikacije

Tvrdnje 7, 9, 13, 14, 18, 21, 22 i 26 odnose se na strategije učenja i komunikacije. Ove su tvrdnje u velikoj mjeri vezane za stavove učenika o procesu učenja (tablica 4).

Tablica 4. *Stupanj slaganja s tvrdnjama o učenju i komunikacijskim strategijama*

Tvrdnja	Stupanj slaganja	Broj studenata	Postotak
	1, 2	85	70,84%
7	3	24	20%
	4, 5	11	9,16%
	1, 2	14	11,67%
9	3	28	23,33%
	4, 5	78	65%
	1, 2	73	60,83%
13	3	19	15,83%
	4, 5	28	23,34%
	1, 2	72	60%
14	3	36	30%
	4, 5	12	10%
	1, 2	100	83,33%
18	3	12	10%
	4, 5	8	6,67%
	1, 2	22	18,33%
21	3	23	19,17%
	4, 5	75	62,5%
	1, 2	86	71,67%
22	3	24	20%
	4, 5	10	8,33%
	1, 2	37	30,83%
26	3	41	34,17%
	4, 5	42	35%

Odgovori na tvrdnju br. 26, *Strani jezik treba učiti uz pomoć CD-ova i interneta*, su ravnomjerno podijeljeni: 30,83% učenika se slaže, a 35% učenika se ne slaže s ovom tvrdnjom; 34,17% učenika zauzelo je neutralan stav. S obzirom na raširenu uporabu interneta i CD-ova u procesu učenja i poučavanja stranoga jezika pomalo iznenađuje visok postotak učenika koji pokazuju svoje neslaganje ili neutralan stav. Naime, današnjim su učenicima (i nastavnicima) autentični materijali dostupniji nego prijašnjim generacijama. Međutim, pronalaženje konkretnih uzroka ovakvoga učeničkog razmišljanja zahtijeva daljnje propitivanje njihovih odgovora.

Visok udio (83,33%) učenika slaže se s tvrdnjom da je „važno ponavljati i mnogo vježbati“ (tvrdnja br. 18). Kako navodi Graham (2004), u zapadnim kulturama uspjeh se najčešće objašnjava kao rezultat

truda i sposobnosti. Takav je stav, dakle, prisutan i kod sudionika ovog istraživanja.

Oko 61% sudionika slaže se s tvrdnjom br. 13 (*Volim razgovarati na engleskom sa strancima*), a 62,5% učenika izrazilo je neslaganje s tvrdnjom br. 21 (*Neugodno mi je razgovarati na engleskom s drugim ljudima*). Dakle, više od polovice sudionika smatra kako nema inhibicije pri korištenju engleskoga u stvarnim komunikacijskim situacijama. Međutim, s obzirom na određeni postotak učenika koji su izrazili neutralan i negativan stav, odgovore na navedene tvrdnje bilo bi potrebno podrobnije ispitati.

Stav učenika o tvrdnji br. 22 (*Ako se u početku učenja ne ispravljaju pogreške, kasnije je teško naučiti govoriti pravilno*) odražava „eklektičnost u pristupu“ (Mihaljević Djigunović i Kovačić, 1996), odnosno svojevrsno „miješanje“ pomalo „zastarjelih“ stavova o učenju jezika sa „suvremenim“ stavovima. Naime, više se od 70% ispitanika slaže s tvrdnjom da je već u samom početku učenja potrebno ispravljati grješke što vjerojatno znači da, poput pobornika audiolingvalne metode i biheviorizma, na pogreške gledaju kao na nepoželjni dio svoje jezične produkcije.

S druge strane, u skladu s definicijom komunikacijske kompetencije i suvremenim pristupima u učenju i poučavanju stranih jezika, 60% učenika se slaže s tvrdnjom br. 14, *Kad ne znaš neku riječ na engleskom, najbolje je pokušati pogoditi njezino značenje iz konteksta*. Gotovo jednak broj učenika (65%) nije se složio s tvrdnjom br. 9, *Dok ne znaš kako se nešto točno kaže na engleskom, ne bi trebao govoriti engleski*. Dakle, iako većina učenika misli da se pogreške trebaju ispravljati na samom početku učenja, ipak se dvije trećine učenika opredjeljuje za tečnost umjesto točnosti.

Prema rezultatima, čini se da je učenicima važniji odličan izgovor nego točnost. Naime, njih se 70,84% složilo s tvrdnjom da je „odličan izgovor vrlo važan“ (tvrdnja br. 7). Međutim, u svijetu u kojem je engleski jezik postao sredstvo internacionalne komunikacije, odnosno jezik koji se sve manje vezuje za određenu zajednicu i određene govornike, sintagma „odličan izgovor“ podložna je redefiniciji.

2.3.5. Motivacija

Tvrdnje 20, 24, 29, 31 i 32 odnose se na razloge zbog kojih učenici žele znati engleski (tablica 5).

Tablica 5. *Stupanj slaganja s tvrdnjama vezanim uz želju da se nauči engleski jezik*

Tvrdnja	Stupanj slaganja	Broj studenata	Postotak
	1, 2	89	74,16%
20	3	20	16,67%
	4, 5	11	9,17%
	1, 2	50	41,67%
24	3	29	24,16%
	4, 5	41	34,16%
	1, 2	108	90%
29	3	8	6,67%
	4, 5	4	3,33%
	1, 2	109	90,83%
31	3	5	4,17%
	4, 5	6	5%
	1, 2	95	79,17%
32	3	16	13,33%
	4, 5	9	7,5%

Oko 75% ispitanika procjenjuje da stanovnici Hrvatske smatraju da je važno znati engleski jezik (tvrdnja br. 20, *U našoj se zemlji smatra da je važno znati engleski jezik*). Kao što je već spomenuto, ovakvo mišljenje povezano je sa statusom engleskoga kao internacionalnog jezika i njegovom važnošću za globalnu trgovinu, komunikaciju, turizam i medije.

S tvrdnjom br. 29 (*Ako naučim dobro engleski, imat ću veće mogućnosti za dobar posao*) slaže se čak 90 učenika, što znači da je kod sudionika prisutna instrumentalna motivacija. S obzirom na to da im znanje engleskoga pruža veće mogućnosti za bolji posao, 90,83% naših učenika želi naučiti dobro govoriti engleski (tvrdnja br. 31, *Želim dobro naučiti govoriti engleski*).

Tvrdnje br. 24 (*Želim znati engleski jer želim bolje upoznati Engleze, Amerikance itd.*) i 32 (*Volio bih imati prijatelje strance koji govore engleski*) tek su naizgled slične. Oko 42% naših učenika želi upoznati izvorne govornike engleskoga, dok ih čak 79,16% želi imati prijatelje strance koji govore engleski. Ovdje je dakle riječ o mladim ljudima koji

internetom razgovaraju sa svojim vršnjacima iz svih krajeva svijeta, a članovi te virtualne zajednice komuniciraju uglavnom engleskim jezikom (uporabno-komunikacijska motivacija). Učenici, dakle, smatraju da na engleskom mogu komunicirati s krugom ljudi koji je puno širi od kruga izvornih govornika. Zbog velikog postotka afirmativnih odgovora u ovom dijelu upitnika mogli bismo zaključiti da su učenici općenito pozitivno orijentirani prema učenju engleskoga jezika te da prepoznaju njegovu važnost u današnjem svijetu masovnih medija, virtualne komunikacije i internacionalnog poslovanja i obrazovanja.

Zaključak

Na temelju postojećih istraživanja, u kojima je kao instrument korišten upitnik BALLI, i konstruktivističkog pojma „dijete kao teoretičar“, ovo je istraživanje imalo za cilj ispitati i opisati stavove učenika osnovne škole o učenju stranoga jezika.

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da učenici vjeruju u postojanje zasebne sposobnosti za učenje stranih jezika, odnosno talenta. Međutim, tek jedna trećina učenika smatra da posjeduje talent za učenje stranih jezika dok isto toliko učenika misli da nisu nadareni za učenje jezika. Moguće je da ovakvi rezultati ukazuju na nedostatak samopouzdanja ili su posljedica loše slike koju učenici imaju sami o sebi. Učenici su se također u većini složili i s popularnim vjerovanjem da djeca lakše uče strani jezik od odraslih. Isto tako, s obzirom na to da i sami uče strani jezik u formalnim uvjetima, veliki broj učenika povezuje inteligenciju sa znanjem jezika. Naši su učenici također svjesni činjenice da se učenje stranoga jezika razlikuje od učenja bilo kojeg drugog predmeta – po najprije stoga što je u nastavi stranoga jezika strani jezik i cilj i sredstvo.

Gotovo trećina učenika smatra da je engleski jezik težak za učenje. Iako je ova tvrdnja podložna daljnjem ispitivanju, mogli bismo pretpostaviti da barem dio učenika strahuje od engleskoga zbog prethodnih iskustava.

Većina učenika ukazuje na važnost vokabulara i gramatike te smatra da bi najbolje naučili engleski kad bi boravili u zemlji u kojoj se taj jezik

govori. Rezultati također pokazuju da se učenici koriste raznim strategijama učenja (npr. pogađanje riječi iz konteksta, komunikacija na engleskom jeziku sa strancima) te da daju prednost tečnosti ispred točnosti. Njihovi stavovi u ovom slučaju odražavaju principe suvremene nastave stranoga jezika, čiji je cilj postizanje komunikacijske kompetencije. S druge strane, neke stavove naših učenika mogli bismo nazvati „tradicionalnima“, npr. naglašavanje važnosti prijevoda i ispravljanja pogrešaka.

Rezultati su pokazali da je kod većine sudionika istraživanja prisutna instrumentalna motivacija. Većina učenika smatra da je znanje engleskoga važan preduvjet za ostvarivanje životnih ciljeva (npr. dobar posao). Integrativna motivacija kod učenika odnosi se na želju za integracijom u globalno društvo u kojem se komunikacija uglavnom odvija na engleskom jeziku.

Brojna su istraživanja pokazala da se stavovi o učenju stranoga jezika oblikuju vrlo rano i da su „duboko ukorijenjeni“⁶ (Kern, u Peacock, 1999). Ovi zaključci upućuju na važnost koju učenički stavovi imaju za učenje i poučavanje stranih jezika. Naime, učenici dolaze u učionice s već oblikovanim stavovima i očekivanjima koja se teško mijenjaju, bez obzira na trud nastavnika i metode koje koriste. U tom smislu potrebno je potaknuti učenike da osvijeste svoje stavove o učenju stranoga jezika i na samom početku nastave razgovaraju s nastavnicima o prethodnim iskustvima i očekivanjima koja imaju. Na taj će način nastavnik dobiti priliku da, ukoliko je to potrebno, učenicima razjasni zašto su neki njihovi stavovi pogrešni te da u određenoj mjeri učenicima prilagodi i vlastita razmišljanja i stavove.

Buduća slična istraživanja trebala bi se temeljiti, uz već spomenuti upitnik BALLI, na detaljnijem propitivanju pojedinih stavova kroz intervjue s učenicima, dnevnike i samoizvješća. Tako bi se dobila cjelovita slika o učeničkim stavovima koja se ovim istraživanjem, s obzirom na ograničenja korištenog instrumenta, nije mogla dobiti.

6 engl. *well-entrenched*

Literatura

- BARCELOS, A. (2000) *Understanding Teachers' and Students' Language Learning Beliefs in Experience: a Deweyan Approach*, doktorska disertacija, http://tede.ibict.br/tde_busca/arquivo.php?codArquivo=170 (19. 1. 2008.).
- BERNAT, E. (2006) *Assessing EAP Learners' Beliefs about Language Learning in the Australian context*, http://www.asian-efl-journal.com/June_o6_eb.php (15. 3. 2008.).
- COHEN, L. i sur. (2007) *Metode istraživanja u obrazovanju*, Naklada Slap, Jasterbarsko.
- DÖRNYEI, Z. (2005) *The Psychology of the Language Learner. Individual Differences in Second Language Acquisition*, Lawrence Erlbaum, London.
- DÖRNYEI, Z. (2006) „Individual differences in second language acquisition“, *AILA Review*, 19: str. 42-68.
- GRAHAM, S. (2004) „Giving up on Modern Foreign Languages? Students' Perceptions of Learning French“, *The Modern Language Journal*, 88/ii: str. 171-191.
- HORWITZ, E. K. (1985) „Using student beliefs about language learning and teaching in the foreign language methods class“, *Foreign Language Annals*, 18(4): str. 333-340.
- HORWITZ, E. K. (1987) „Surveying student beliefs about language learning“, WENDEN, A., RUBIN, J. (ur.), *Learner strategies in language learning* (). Prentice-Hall: London, str. 119–129.
- LIGHTBOWN, P., SPADA, N. (1999) *How Languages are Learned*. Revised Edition. Oxford University Press, Oxford.
- MIHALJEVIĆ, J. (1992) „Profil uspješnog učenika engleskog kao stranog jezika kod nas“, *Strani jezici*, XXI./1: str. 16-23.
- MIHALJEVIĆ DJIGUNOVIĆ, J. (1995) „Istraživanja stavova i motivacije za učenje jezika – jučer i danas“, *Strani jezici*, XXIV./3-4: str. 104-113.

- MIHALJEVIĆ DJIGUNOVIĆ, J. (2007) „Afektivni profil, aspiracije i zadovoljstvo nastavom engeskoga jezika kod hrvatskih učenika“, *Metodika*, 8/1: str. 104-114.
- MIHALJEVIĆ DJIGUNOVIĆ, J., KOVAČIĆ, M. (1996) „Proces učenja stranoga jezika kao predmet učeničkog stava“, *Strani jezici*, XXV./3-4: str. 159-172.
- PEACOCK, M. (1998) „Exploring the Gap between Teachers’ and Learners’ Beliefs about „useful” activities for EFL“, *International Journal of Applied Linguistics*, 8/2: str. 233-249.
- PEACOCK, M. (1999) „Beliefs about language learning and their relationship to proficiency“ , *International Journal of Applied Linguistics*, 9/2: str. 247-265.
- VICTORI, M., LOCKHART, W. (1995) „Enhancing metacognition in self-directed language learning“. *System*, 23: str. 223- 234.
- VIZEK VIDOVIĆ, V. i dr. (2003) *Psihologija obrazovanja*, Zagreb, IEP-VERN.
- WENDEN, A. (1998) „Metacognitive Knowledge and Language Learning“, *Applied Linguistics*, 19/4: str. 515 – 537.

PRILOG 1

UPITNIK

Ime i prezime: _____

Ocjena iz engleskog jezika u 7. razredu:

Škola i grad: _____

Pročitajte sljedeće tvrdnje o učenju stranih jezika i označite koliko se s njima slažete: (1) sasvim se slažem, (2) slažem se, (3) niti se slažem niti se ne slažem, (4) ne slažem se, (5) uopće se ne slažem.

Ovdje nema točnih ni netočnih odgovora. Zanima nas samo **Vaše** mišljenje.

1.	Djeca lakše uče strani jezik od odraslih.	1	2	3	4	5
2.	Neki ljudi imaju više sklonosti za učenje stranih jezika od drugih.	1	2	3	4	5
3.	Engleski jezik je težak za učenje.	1	2	3	4	5
4.	Neki strani jezici lakše se uče od drugih.	1	2	3	4	5
5.	Vjerujem da ću dobro svladati engleski jezik.	1	2	3	4	5
6.	Naši ljudi lako uče strane jezike.	1	2	3	4	5
7.	Odličan izgovor vrlo je važan.	1	2	3	4	5
8.	Za uspješno korištenje engleskog jezika potrebno je poznavati i pripadajuću kulturu.	1	2	3	4	5
9.	Dok ne znaš kako se nešto točno kaže na engleskom, ne bi trebao govoriti engleski.	1	2	3	4	5
10.	Lakše je naučiti strani jezik onome tko već poznaje jedan strani jezik.	1	2	3	4	5
11.	Oni koji su dobri u matematici najčešće nisu uspješni u učenju stranoga jezika.	1	2	3	4	5
12.	Engleski se najbolje nauči boraveći u zemlji gdje se govori engleskim.	1	2	3	4	5
13.	Volim razgovarati na engleskom sa strancima.	1	2	3	4	5
14.	Kad ne znaš neku riječ na engleskom, najbolje je pokušati pogoditi njezino značenje iz konteksta.	1	2	3	4	5
15.	Kad bi netko dnevno učio strani jezik jedan sat, koliko bi mu trebalo da dobro nauči taj jezik? (Zaokruži jedan odgovor!)					
	a) manje od 1 godine					
	b) 1 – 2 godine					
	c) 3 – 5 godina					
	d) 5 – 10 godina					
	e) uz jedan sat učenja dnevno ne može se naučiti strani jezik.					

16.	Ja sam posebno nadaren za učenje stranih jezika.	1	2	3	4	5
17.	Najvažnije u učenju stranoga jezika je učenje riječi.	1	2	3	4	5
18.	Važno je ponavljati i mnogo vježbati.	1	2	3	4	5
19.	Žene su bolje u stranim jezicima od muškaraca.	1	2	3	4	5
20.	U našoj se zemlji smatra da je važno znati engleski jezik.	1	2	3	4	5
21.	Neugodno mi je razgovarati na engleskom s drugim ljudima.	1	2	3	4	5
22.	Ako se u početku učenja ne ispravljaju pogreške, kasnije je teško naučiti govoriti pravilno.	1	2	3	4	5
23.	U učenju stranoga jezika najvažnija je gramatika.	1	2	3	4	5
24.	Želim znati engleski jer želim bolje upoznati Engleze, Amerikance itd.	1	2	3	4	5
25.	Lakše je govoriti strani jezik nego ga razumjeti.	1	2	3	4	5
26.	Strani jezik treba učiti uz pomoć CD-ova i interneta.	1	2	3	4	5
27.	Učenje stranoga jezika razlikuje se od učenja bilo kojeg drugog predmeta.	1	2	3	4	5
28.	Najvažnije u učenju engleskog je znati prevoditi s hrvatskog na engleski.	1	2	3	4	5
29.	Ako naučim dobro engleski, imam ću veće mogućnosti za dobar posao.	1	2	3	4	5
30.	Ljudi koji govore više od jednog jezika vrlo su inteligentni.	1	2	3	4	5
31.	Želim dobro naučiti govoriti engleski.	1	2	3	4	5
32.	Volio bih imati prijatelje strance koji govore engleski.	1	2	3	4	5
33.	Svatko može naučiti govoriti strani jezik.	1	2	3	4	5
34.	Lakše je čitati i pisati na engleskom jeziku nego govoriti i razumjeti.	1	2	3	4	5

HVALA!